

УДК 37.03:316.723-053

Левенець М.В. – *здобувач кафедри
культурології РДГУ;*
Черуха А.А. – *доцент кафедри
культурології РДГУ*

Форми прояву молодіжної культурної опозиційності в умовах нової освітньої реальності

Характерною ознакою сучасного суспільства є прискорений його розвиток. Не встигає закріпитись одна соціальна цінність, як на зміну приходить інша. Зазвичай, більшості старшого покоління, вихованого в іншій суспільно-культурній формації, притаманні риси непоступливості та впевненості в тому, що „вони завжди праві”. На їхній погляд, молодше покоління має лише виконувати їхні вимоги, не сперечаючись із рішеннями старших. Все це, звичайно, залишило відбиток на сучасній культурі. Нова генерація зі своїми амбіціями, схильністю до максималізму, намагається зруйнувати усталені стереотипи та отримати більше свободи, що об’єктивно притаманне молоді завжди і суб’єктивно характерно для інформаційної культури, оскільки її головним джерелом розвитку є сама унікальність людини. Тому формуючи своє ставлення до життя, починаючи з періоду ранньої юності, власні цінності та норми, які, звичайно, відрізняються від пріоритетів старшого покоління, молодь шукає своє унікальне, може й не завжди вірне, місце в соціумі, поле для самореалізації. Нерозуміння дорослих, у свою чергу, примушує молодь віддалятися від них, об’єднуватися у відповідні структури та створювати власний світ [21; 9]. Перш за все, це і зумовлює формування неформальних молодіжних об’єднань та молодіжної субкультури загалом.

Утім молодіжна культура – не однорідне явище, що має декілька можливих рівнів втілення ідеалу людини. Поняття „субкультури”, як наукового терміну, є досить широким та багатоскладовим і не завжди піддається достатньо точному його тлумаченню. За даними новітнього філософського словника „субкультура” – система норм та цінностей, що відрізняє групу від більшості суспільства [20; 348]. Можна легко віднайти й інші форми його визначення.

Молодіжна субкультура є одним із багатьох видів субкультур і особливою частиною суспільної культури. Кожен представник чи носій субкультури приймає систему норм та цінностей, картину світу, стиль життя та інше – за зразок свого існування. Але паралельно з цим існують і зовнішні атрибути, що мають символічне значення, як невід’ємна складова що свідчить про приналежність до певного угруповання. Також молодь створює свою жаргонну мову – сленг, моду, музику та моральний клімат. Проаналізувавши найбільш типові ознаки молодіжних субкультур, що мають місце в сучасних наукових дослідженнях, можна зробити висновок, що за домінуючими цінностями та ознаками їх можна класифікувати на такі групи:

- музичні;
- епатажно-протестові;
- розправно-самосудні;
- романтико-ескапітські;
- гедоністично-розважальні;
- релігійно-містичні.

Хоча у чистому варіанті жодного типу молодіжної субкультури не існує, оскільки їх угруповання не відзначаються стійкістю, організаційним оформленням та постійно перетинаються, взаємопроникають, проте кожна субкультура має свої відмінності та достатньо точні характеристики.

Перші паростки молодіжної субкультури, зрозуміло, зароджуються в період ранньої юності, коли молодь відчуває багато сил та енергії, але не знаходить сфери для її реалізації. Юнацтво відчуває себе непотрібним та безпорадним у великому суспільстві, яке належить головним чином дорослим; воно потребує й чекає підтримки. Тому на допомогу повинні прийти дорослі, спрямовуючи цю активність у позитивне русло та підтримуючи її. Проте, враховуючи амбіційність, нестриманість, максималізм юнацького віку, підтримка має бути ненав’язливою, поради мати невимушене забарвлення, оскільки невірний підхід викликає бурхливий сплеск негативних емоцій у молодій людині. Існує навіть досить

стала тенденція молоді робити навпаки усім порадам дорослих, але це залежить від того, яким чином настроєні старші, наскільки вони є терплячими у ставленні до молодого покоління.

Саме тому молодь об'єднується за спільними проблемами й інтересами. Ці проблеми мають свій „мікросвіт”, до якого дорослим вхід заборонено. Це коло однодумців, як правило, заперечує „дорослу” культуру. На цьому етапі створюються неформальні молодіжні об'єднання, в яких домінуючим питанням є „Хто я?” та проблема само актуалізації. Тобто, поява різноманітних об'єднань, молодіжних субкультур, викликана, по-перше, ідентифікацією себе з референтними однолітками, щоб не бути „білою вороною”, а по-друге – намаганням досягти унікальності [19; 171].

За останні десятиріччя як в нашій країні, так і за кордоном проблема молодіжних субкультур, цінностей і ціннісних орієнтацій молоді набула особливої актуальності. Ці поняття є об'єктом дослідження багатьох наук зокрема, філософії, психології, соціології, що говорить про їхню складність та багатоплановість. Сама молодь є об'єктом вивчення багатьох наук: вікової психології, демографії, соціології, соціальної антропології, педагогіки та культурології. Врахування в педагогічному процесі психологічних особливостей, соціокультурних умов – складові досягнення успіху та виховання юнацтва.

Молодіжна субкультура є предметом дослідження багатьох учених; їй присвячено чимало наукових конференцій, „круглих столів”, диспутів тощо. Ця проблематика знаходить своє висвітлення в монографічній літературі Г.Абрамової, Т.Алексєенко, Є.Бреєвої, Е.Еріксона, М.Ейзенштадта, С.Іконнікової, І.Кона, В.Ларміна, С.Левікова, В.Лісовського, Л.Мардахаєва, К.Манхейма, М.Міда, В.Ольшанського, Д.Петрова, О.Семашка, З.Сікевича, Е.Суїменка, О.Толстих, Т.Щепанської, О.Якуби та ін. Проте соціально-педагогічний аспект цієї проблеми досі залишається повністю не розкритим.

Представники різних субкультур намагаються показати свою індивідуальність, сказати масі: „Я – особистість!”, кинути виклик світу з його буднями та вистроюванням всіх в один рядок. Все більше молодих людей кожного дня у всіх країнах світу приймають ту чи іншу субкультуру. Все більше з'являється представників чи носіїв молодіжної субкультури серед старшокласників. Все частіше і якісніше їм вдається за допомогою свого епатажного вигляду шокувати вчителів, батьків, дорослих, які деколи не знають, як правильно реагувати на такі випадки прояву індивідуальності. Саме тому необхідно знати про це культурне явище, розуміти його та бути готовим зустрітися з його представниками у сучасному житті і навчитися співіснувати з цим явищем.

В умовах нестабільного суспільства об'єктивні процеси розвитку молодіжної субкультури можуть набувати негативного спрямування. Аби зменшити стихійні процеси в субкультурі та створити сприятливі умови соціального розвитку молоді, необхідно керувати цим процесом на науково обґрунтованому рівні, аби не зашкодити ані молодій людині, ані суспільству. Саме це є метою психолого-педагогічної науки і практики стосовно нової генерації.

Проблема впливу молодіжної субкультури на формування особистісного „Я” та індивідуальності в період ранньої юності є досить актуальною в сьогоденні, оскільки все більше молоді вибирає субкультуру як стиль життя, середовище друзів та спосіб проведення вільного часу. Це зумовило необхідність проведення власного дослідження цього впливу серед старшокласників. Адже, за іншими розвідками та статистичними даними, саме в період ранньої юності спостерігається найбільший кількісний показник молоді, яка є представниками чи носіями тої чи іншої молодіжної субкультури.

Мета дослідження полягає в дослідженні сутності, змісту та характерних особливостей молодіжних субкультур; виявленні умов, причин й особливостей їх впливу на формування особистісного „Я”, виборі ціннісних орієнтацій у житті та впливі на міжособистісні стосунки; в умінні передбачити наслідки впливу молодіжної субкультури на особистість у період ранньої юності.

Дослідження включало проведення бесіди з учнями-старшокласниками, що мали на меті виявити знання учнів про молодіжну субкультуру і виявити характер її впливу на учнів. Нами було проведено опитування 100 учнів 10-11 класів НВК „Школа-колегіум” м. Дубно. Воно з'ясовувало вплив молодіжної субкультури і вибір учнями ціннісних орієнтацій, на основі яких формується їхня індивідуальність. Додатково проводився метод експертних оцінок для виявлення позитивних та негативних факторів впливу субкультури на особистість. Експертами такого впливу виступали працівники школи, які безпосередньо працюють зі старшокласниками – класні керівники, соціальні педагоги та психологи. Проведено вивчення шкільної документації, зокрема з досвіду роботи соціальних педагогів та психолога. Це дало змогу порівняти рівень агресивності, тривожності, самооцінку й вибір життєвих цінностей учнів, що належать до певної молодіжної субкультури з іншими учнями, що вказує на особливості такого

впливу. Отже, на основі проведених досліджень можна стверджувати, що вплив молодіжної субкультури на формування особистісного „Я” має і позитивні, і негативні сторони.

Особливості молодіжної субкультури пояснюються, з одного боку – надлишком життєвої енергії, а з іншого – відсутністю економічної та соціальної самостійності [1; 78]. Саме тому молодих людей знаходити своє місце у молодіжному угрупованні спонукає, перш за все, бажання самоствердитися та самореалізуватися. Молодь приваблює також можливість спілкуватися з собі подібними та зовнішня атрибутика, що дає змогу демонструвати свою позицію в соціумі та задоволення молодіжної потреби в протиставленні себе суспільству. Отож, на питання анкети „Що таке молодіжна субкультура?” 19,5% опитаних старшокласників відповіли: „це група людей зі своїми переконаннями та стилем життя”; 17% стверджують, що це „молодіжне захоплення”; 12% – „напрямок молодіжної культури”; 9,7% відповіли, що це „виховання молоді”; ще 9,7% не змогли дати жодної відповіді; 7,3% визначили дане поняття як „молодіжний рух”; ще 7,3% вважають, що це – „спосіб вираження себе”; 4,8% відповіли „молодіжна філософія”; 4,8% – „напрямок сучасної творчості”; 2,4% – „стан душі”; 2,4% – „те, що найбільше допомагає в житті”; 2,4% – „спосіб життя”. Ці відповіді яскраво показують, що означає молодіжна субкультура для кожного з учнів. Опитування учнів таких же класів у м. Кременець, проведене нами, продемонструвало майже тотожний результат.

Вплив молодіжної субкультури на суспільні відносини учні визначили так: „негативний” – 39% старшокласників; „субкультура має великий вплив” – 12,1%; не дали жодної відповіді – 12,1%; „провокують сутички між субкультурами” – 9,7%; „немає впливу” – 7,3%; „мають вплив лише деякі субкультури” – 4,8%; „молодіжні субкультури нав’язують свої ідеї суспільству” – 2,4%; „погіршують відносини батьків і дітей” – 2,4%; „вплив у неповазі до оточуючих” – 2,4%; „складний вплив субкультури” – 2,4%; „позитивний” – 2,4%; „агресивний” – 2,4% опитаних. Отже, більшість учнів вважають, що молодіжна субкультура негативно впливає на суспільні відносини, а, отже, і на особистість. І треба відзначити, що ці дані також суттєво не відрізняються від загальноукраїнської статистики, хоча соціально-культурна інфраструктура великих міст накладає свій відбиток на молодіжне середовище, так само, як і фінансовий рівень батьків учнів, а отже їх доступність до культурних благ, рівень участі в громадській діяльності тощо.

Дійсно, деякі молодіжні субкультури створюють соціальну небезпеку, наприклад скінхеди, гопники тощо. Але в ході проведення дослідження з’ясувалось, що окремі учні розділяють асоціальні ідеї цих субкультур. Належність до молодіжної субкультури може характеризуватися деякими негативними сторонами, зокрема, це може бути завищена самооцінка, що формується на бажанні протиставлення себе суспільству та впливає на відносини з оточуючими. У молодих людей із завищеною самооцінкою помітна така вада характеру, як негативізм, протидія будь-якому зовнішньому втручання в своє життя. Ця молодь схильна до девіантної поведінки. В деяких субкультурах такий спосіб життя є нормою.

Негативною стороною розважально-музичних субкультур часто є інфантильність; ескапістських – десоціалізація, тобто невміння співжити в суспільстві, досягати в ньому успіху. У деструктивних, розправно-самосудних молодіжних субкультур негативною стороною є їх девіантна поведінка та кримінальна відповідальність. Майже у всіх – нездоровий спосіб життя.

Негативне ставлення до певних молодіжних субкультур у старшокласників виявляло одне з питань анкети „Яку молодіжну субкультуру ти заборонив би?”. Отримали такі відповіді: субкультуру Емо заборонили б 41,4% опитаних; всі субкультури – 31,7%; скінхедів – 21,9%; жодну – 9,7%; готів – 7,3%; сатаністів – 7,3%; реперів – 7,3%; гопників – 2,4%. Ці відповіді означають те, що більшість учнів із учасників опитування розуміють негативний вплив окремих молодіжних субкультур на молодіжне середовище.

На питання „Які молодіжні субкультури подобаються?” старшокласники відповіли так: панки – 31,7%; жодні не подобаються – 29,2%; реperi – 12,1%; Емо – 12,1%; готи – 12,1%; металісти – 9,7% та скінхеди – 2,4% опитаних. Стосовно причин надання переваги тій чи іншій культурній групі, виділеній за відповідними ознаками, можна стверджувати наступне. Подобаються учням ці молодіжні субкультури через їхню музику, погляди на життя, стиль одягу, поведінку тощо. Хоча у кожній із цих субкультур спостерігаються негативні сторони впливу.

Та є, звісно, і позитивні сторони молодіжної субкультури. В залежності від того, яку субкультуру обирає молода людина, формується її особистісне „Я” та індивідуальність, визначаються життєві

цінності. Є молодіжні субкультури, які найбільше цінують індивідуальність, виражаючи її епатажною зовнішністю, нестандартною музикою, шокуючи тим самим суспільство. Завдяки належності до тої чи іншої субкультури, у молодій людини відбувається підвищення значущості власних цінностей. Також цим самим способом представники юнацтва забезпечують потребу у неформальному, довірливому спілкуванні, головною метою якого є розуміння й саморозкриття, відкриття свого внутрішнього світу, який може не співпадати із зовнішньою поведінкою. В учасників молодіжних субкультур зменшується відчуття самотності, яке, зазвичай, притаманне в період ранньої юності. Також молодіжна субкультура впливає на розвиток творчих здібностей, адже молодь пов'язана з музикою. У ході проведення бесіди зі старшокласниками виявилось, що дехто з них чи їхні друзі, ставши учасниками певної молодіжної субкультури, почали грати на музичних інструментах (гітара, ударні), дехто – писати тексти пісень, малювати тощо. Ще одним позитивним фактором впливу молодіжної субкультури на молоду людину є те, що у юнацтва зменшується рівень тривожності, загостреної потреби в розумінні. Молодь створює свою систему цінностей, прагне підвищувати культурний рівень, створюють глобальні плани, спрямовані на майбутнє. Спостерігаються також й інші позитивні зміни, пов'язані з належністю молоді до субкультури, проте головним є те, що особистість знаходить шлях до реалізації, самоствердження та розкриття своїх здібностей. Все це в подальшому житті сприяє активній соціалізації особистості.

Звичайно, що ідеалізувати молодіжну субкультуру не можна, адже на рівні з потенційним оновленням вона має свою небезпеку. Але якщо діяльність молодіжної субкультури не виходить за межі здорового глузду і не веде до „розлучення” зі світом, то таке захоплення є корисним, сприятливим для здорового способу життя й розвитку вольових та фізичних якостей, сприяє формуванню особистості. Водночас треба стежити за всебічним розвитком особистості, не замикатися в наявних межах.

Як же дорослим, тим, хто виховує молодь, ставитися до молодіжних субкультур? Звична для всіх стратегія осуду і заборони вже довела свою неефективність. Нетерпимість суспільної думки тільки сприяє розвитку молодіжного нігілізму та манірності. Друга стратегія – всеохоплююче прийняття молодіжних течій теж нереальне, не всі течії молодіжної субкультури влаштовують дорослих, до того ж, вони самі на таку асиміляцію не підуть [19; 182]. Залишається лише діалог. Потрібно вміти співпрацювати і ламати однобічні уявлення про власне суспільство. Зрозуміти його внутрішню структуру, не відрізаючи елементів, що здаються зайвими. Працюючи з неформальною молоддю, потрібно навчитися жити в неформальному суспільстві. І лише така форма співжиття буде сприяти певному виховному результату.

Джерельні приписи

1. **Волкова Н.П.** Педагогіка / Н.П. Волкова. – К.: Академія, 2001.
2. **Заїка Н.** Бути собою – головний принцип неформалів / Н.Заїка // Прес-центр. – №7 (137) від 13.02.08.
3. **Завгородня Т.** Штрихи до портрету сучасного старшокласника / Т.Завгородня // Завуч. – 2001. – № 3. – С. 3-5.
4. **Історія української культури** / За ред. І.Крип'якевича. – К., 1994.
5. **Карп'як В.** Молодіжні субкультури / В.Карп'як // Спілка української молоді. – <http://www.cym.org.ua/content/subcult1.asp>.
6. **Молодь і субкультури.** Виховна бесіда // Завуч. – № 1 (331). – С. 23-25.
7. **Підласий І.** Ідеали українського виховання / І.Підласий // Рідна школа. – 1999. – № 3; 2000. – № 2, 4.
8. **Піча В.М.** Культурологія / В.М. Піча. – Львів: Магнолія, 2003.
9. **Рибалка О.Я.** Формування моральних цінностей у між статевих стосунках підлітків / О.Я. Рибалка // Пост методика. – № 5-6. – 2001. – С. 146-149.
10. **Сінькевич Н.** Особливості формування морально-ціннісних орієнтацій у дівчат-підлітків / Н.Сінькевич // Рідна школа. – № 12. – 2000. – С. 22-23.
11. **Яременко О.О.** Молодіжний рух в Україні / О.О. Яременко. – К., 1996.
12. **Базаров М.** Современная молодежь – кто есть who? / М.Базаров // Ринок. – № 37 (511) від 29.09.2007.
13. **Верная А.** О субкультурах / А.Верная // Субкультуры. – <http://www.subcult.ru>
14. **Дьяконова Б.** Ди-джей: культ или мыльный пузырь? / Б.Дьяконова, Н.Оплат // Art Line. – № 7-8. – 1999. – С. 44-46.

15. **Ерасов Б.С.** Социальная культурология. Пособие для студентов высших учебных заведений / Б.С. Ерасов. – М., 1996. – 591 с.
16. **Житомирский Д.** Бунт и слепая стихия (в мире поп-музыки) / Д.Житомирский // Искусство и массы в современном буржуазном обществе. – М., 1989. – С. 69-107.
17. **Ионин Л.Г.** Социология культуры. Учебное пособие / Л.Г. Ионин. – М., 1996. – 280 с.
18. **Козерог О.В.** Книга или компьютер / О.В. Козерог // Наук. записки Харків. держ. пед. ун-ту ім. Г.С. Сковороди. Серія літературознавство. – Харків, 2001.
19. **Кон И.С.** Психология ранней юности / И.С. Кон // Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1989. – С. 149-184.
20. **Новейший философский словарь.** Научное издание. – Минск, 1999.
21. **Полякова А.** Откуда берутся „неформалы”? / А.Полякова // Завуч. – 2008. – № 15 (345). – С. 9-10.

Резюме

Розглядаються окремі молодіжні субкультури на прикладі проведеного соціологічного дослідження локального спрямування.

Ключові слова: молодь, субкультура, виховання.

Summary

Separate young people are examined subculture on the example of the conducted sociological research of local direction.

Key words: young people, subculture, education.